

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος (1924-2008)

Διαβάζετε βιβλία σοβαρά, τ' άλλα όλα θα σας τα προσκομίσει η ζωή

Μια φράση του Ντοστογιέφσκι, αποθησαυρισμένη από τη δίτομη μυθιστορηματική αυτοβιογραφία του Μήτσου Αλεξανδρόπουλου *Αυτά που μένουν*¹, είχα επιλέξει ως τίτλο της εισήγησής μου στην Κομοτηνή, πριν χρόνια. Η πρόταση της Σόνιας Ιλίνσκαγια να συμμετάσχω σε εκδήλωση του δήμου και του Παρατηρητή Θράκης της ανήσυχης και δραστήριας Τζένης Κατσαρή, ήταν ευκαιρία μοναδική να ξανασυνδεθώ με φίλους και να συναντήσω καινούργιους, αλλά το σπουδαιότερο, μου επέτρεψε να προσεγγίσω ένα από τα καλύτερα έργα της σύγχρονης λογοτεχνίας μας: ο χαρακτηρισμός δεν αφορά τόσο τη δομή, όπου επιλέγεται μια κλασική εκφραστική φόρμα, όσο το περιεχόμενο και τον τρόπο με τον οποίο ο συγγραφέας εκθέτει το υλικό του. Και βέβαια, ο μύθος δεν διακρίνεται για τις αφαιρέσεις ή τη μεταμοντέρνα διάρθρωσή του: παραμένει πιστός στην παράθεση των γεγονότων, μάλλον αντικειμενικός στην ανάλυσή τους, έντιμος, απλός και συνάμα ζεστά διεισδυτικός. Δεν στοχεύει στην έκπληξη, δεν ωραιοποιεί, δεν αποσιωπά. Θέλει να είσαι θερμός για να τον διαβάσεις και μετά χρειάζεται να ψυχραίνεις και να τον σκέφτεσαι, μια φράση του Μήτσου Αλεξανδρόπουλου δανεισμένη από το βιβλίο του για τον Μαγιακόφσκι², που θα ταίριαζε απόλυτα στο δικό του συνολικό έργο. Βιβλία που όφειλε στον εαυτό του, στην ελληνική βιβλιογραφία και στο αναγνωστικό κοινό, όχι με όρους απλά φιλολογικούς, αλλά βαθύτατα πολιτικούς. Γιατί η συστηματική ανάλυση, μετάφραση και μελέτη των μεγάλων Ρώσων συγγραφέων, ενταγμένη σε μια προσπάθεια διερεύνησης και επαναπροσδιορισμού του παρόντος μέσα από το παρελθόν, αποτελεί μια πνευματική παρακαταθήκη μετάγγισης αναλλοίωτων διαχρονικών κοινωνικών αξιών, σ' ένα άνυδρο και πεπερασμένο παρόν. Ο Τολστόι, ο Πούσκιν, ο Γκόργκι, ο Ντοστογιέφσκι, ο Μάξιμος Γραικός, οι μεταφράσεις και οι μελέτες του για τη ρώσικη λογοτεχνία σε ένα βάθος χρόνου από τον 11ο αιώνα μέχρι και την ελπιδοφόρα επανάσταση του 1917, ο πρόσφατος Όσιπ Μαντελστάμ, το τελευταίο του βιβλίο που

έφτασε στα χέρια μας λίγο πριν το τέλος της 19ης Μαΐου 2008, αποτελούν τα κλειδιά της διαλεκτικής σχέσης με τον έξω κόσμο, που καλλιέργησε στη μακρά και δύσκολη πορεία του από την πρώιμη ενηλικίωση, τις μάχες του Εμφύλιου, την ήττα μέχρι και τον αναγκαστικό εκπατρισμό του και τη ζωή στη Μόσχα.

«Ήμουν στη δεύτερα τάξη, όταν με απέβαλαν από το γυμνάσιο δια παντός και απ' όλα τα γυμνάσια του κράτους. Δέκα χρόνια μετά τον πνευματικό μου θάνατο θα έρθει κι ο φυσικός από το στρατοδικείο Ιωαννίνων, θα εισπράξω καταδίκη εις θάνατον και πάλι με τσόντα: τρεις. Θα περάσουν κι από τούτον το θάνατο άλλα δεκαοχτώ χρόνια κι έρχεται η σειρά του πολιτικού θανάτου, το 1968 μου αφαιρούν και την ιθαγένεια και πάλι με μια τσόντα: διαγράφεται ως μηδέποτε εγγραφείς. Συρροή παραλογισμών – ύβρις απέναντι στο ανθρώπινο, στο φυσικό και στο θείο. Διαγράφεται ένα πράγμα που δεν το έχουν γράψει ποτέ; Εκτελείται ένας άνθρωπος τρεις φορές; Πέντε-έξι υπογραφές και μια σφραγίδα είναι δυνατόν να αποκλείσουν ένα παιδί από παντού και δια παντός και μάλιστα εν έτει 1941;».

Παρά τον προσωπικό τόνο στον Αλεξανδρόπουλο, ο όρος «ατομικό» υποχωρεί δια βίου υπέρ του συλλογικού, ακόμη και στις περιπτώσεις όπου οι αναφορές του είναι ιδιωτικές ή στενά οικογενειακές. Οι περιγραφές του δε σκιαγραφούν μονάχα τις προσωπικές του περιπέτειες, τους κινδύνους και τις καταδίκες που υπέστη, την περιπλάνησή του, τον αγώνα του. Μέσα από τις σελίδες των βιβλίων του αναδεικνύονται σε ήρωες, αντιήρωες, μάρτυρες, αγωνιστές και πρωταγωνιστές όλοι οι άνθρωποι. Οι περιπέτειες, τα λάθη, οι παραλείψεις, ο ιδεολογικός και πολιτικός τραγέλαφος, δεν αφορά μεμονωμένα πρόσωπα, αλλά το σύνολο των πολιτών της νεότερης ιστορίας μας. Πιάνεται απλώς από το ατομικό-ειδικό για να οδηγήσει τον αναγνώστη στην περιπέτεια των συλλογικών οραμάτων: Στον αγώνα του καθενός, βιβλίο και ζωή πάνε μαζί, όπως η πραγματικότητα και η φαντασία, ο ρεαλισμός και το όνειρο... Οι τρεις τελευταίες του λέξεις «φαντασία, ρεαλισμός και όνειρο» μας παραπέμπουν στην «Επιθεώρηση Τέχνης» (1954-1967), στις σελίδες της οποίας δημοσιεύεται το βραβευμένο διήγημά του «Το Σύννεφο», (τεύχος 99, Μάρτης 1963), με εικονογράφηση της Βάσως Κατράκη. Τιμήθηκε με το «Έπαθλο Κορυσχάδες», όπως τιτλοφόρησαν τότε το διαγωνισμό Αντιστασιακού Διηγήματος. Η κριτική επιτροπή (Μ. Αυγέρης, Λ. Ακρίτας, Α. Αργυρίου, Τ. Βουρνάς, Λ. Κουκούλας, Κ. Πορφύρης, Δ. Ραυτόπουλος, Γ. Σαββίδης) χαρακτήρισε το κείμενο «μορφικά άρτιο, με εξαιρετη ψυχολογική επεξεργασία του θέματος και αξιοσημείωτη λιτότητα». Σε επόμενο τεύχος η «Ε. Τ.» φιλοξενούσε ένα σύντομο και λιτό σχόλιο: «Ο βραβευθείς Μήτσος Αλεξανδρόπουλος –πρώτο βραβείο 5.000, αθλοθέτης η Μαρία Αλ. Σβώλου– έστειλε από τη Μόσχα, όπου παραμένει ως πολιτικός πρόσφυγας, το πιο κάτω τηλεγράφημα: Ευχαριστώ. Είμαι πολύ συγκινημένος. Παρακαλώ χρηματικό ποσόν βραβείου διαθέσετε υπέρ Συλλογου οικογενειών Πολιτικών Εξορίστων και Φυλακισμένων».

Λίγους μήνες πριν, τον Δεκέμβριο του 1962, μαζί με τους Άρη Αλεξάνδρου, Γιώργο Σεβαστίκογλου, Πέτρο Ανταίο, ο Αλεξανδρόπουλος συμμετείχε ενεργά στο αφιέρωμα του περιοδικού της αριστεράς για τη Σοβιετική Λογοτεχνία. (Μια ακόμα περιπέτεια που δεν είναι σκόπιμο να αναλυθεί εδώ). Η απαρχή ενός μετέπειτα συγγραφικού-ερευνητικού έργου με άξονα τη ρώσικη λογοτεχνία και με την πίστη πως μόνο ο αληθινός πολιτισμός μπορεί να βάλει τέλος στη βαρβαρότητα που όσο εξακολουθεί να βασιλεύει, θα πει ότι ο θάνατος ακόμα δεν νικήθηκε³.

Ξεκάθαρη πολιτική θέση ενός λογοτέχνη, άποψη που όφειλε να στηρίζει έμπρακτα μια άλλη αριστερά, που για την ώρα αγνοείται, αγνοεί, ή απέχει. Και να το ξαναπούμε: ο Αλεξανδρόπουλος δεν ενδιαφερόταν να κατισχύσει του θανάτου για την προσωπική του υστεροφημία, αγωνιούσε και συνέπραττε μέσω του έργου του, ακούραστα και επώδυνα ως την τελευταία στιγμή, για έναν οικουμενικό, άλλο πολιτισμό, που θα σημάνει την ανάταση-ανάσταση του ανθρώπου, όπως τον διατύπωσε ο Μαρξ και τον ευαγγελίστηκαν οι μεγάλοι επαναστάτες.

Θα πει κανείς πως τα προσωπικά αισθήματα δεν έχουν χώρο σε ένα δημόσιο κείμενο. Αλλά για μας, το χαμόγελο που συχνά φώτιζε το ωραίο πρόσωπο του Μήτσου, κάποια από τα κυριακάτικα μεσημέρια στο διαμέρισμα της Λαζαρίμου, θα παραμένει μια από τις σημαντικότερες εμπειρίες της ζωής μας: οι συζητήσεις για τους Ηπειρώτες Μαρκατσελέους γανωματήδες στην Αμαλιάδα, η γλυκύτητα των αναμνήσεων του βουνού και της εξορίας, η σπιρτάδα του βλέμματος, οι ιστορήσεις, ο σχεδιασμός πάνω στον macintosh των επόμενων βιβλίων, οι επισημάνσεις του Μπαχτίν για τη διαλεκτική του Σωκράτη, τα γεύματα (που κάποιες φορές μαγείρευε ο ποιητής Θανάσης Κωσταβάρας), η προετοιμασία του αφιερώματος στον Μανδραγόρα (που ανέλαβε και οργάνωσε τον Απρίλιο του 2004, η άλλη απύσχα Αγγελική Κωσταβάρα), οι αγωνίες μας για ένα διαφορετικό αύριο που περιμέναμε να καλοδεχτούμε, η ρώσικη stolichnaya, το καλό κόκκινο κρασί, η Όλγα, η Σόνια Ιλίνσκαγια (παραστάτης και φύλακας άγγελος), η Σοφία Αντρέγεβνα, η Γιάσναγια Πολιάνα, ο Σοπενάουερ κι ο Καντ του Τολστόι, (και των δικών μου μαθητικών χρόνων), ο Ντοστογιέφσκι της τελευταίας συνάντησής μας, με την κάμερα της Δέσποινας Καρβέλα να καταγράφει –σα να το ξέραμε– είναι βαθιά χαραγμένα μέσα μας.

Ξημερώματα σήμερα ήρθε στον ύπνο μου ο Άγγελος Ελεφάντης. Ξαφνιαστήκα απ' την επίσκεψη καθώς δεν ήμουν ποτέ μέλος του κοντινού του κύκλου. Από χρόνια, μολονότι εκτιμούσα τη σκέψη και το γράψιμό του, δεν είχα λόγο να τον κολακεύω, αφού δε διεκδικούσα κάποιο όφελος ή μεσιτεία του. Με το σφικτό, λες απαξιωτικό βλέμμα, που το 'χα πρόσφατο στη μνήμη από την τελευταία μας συνάντηση στην ταβέρνα της Κυδαθηναίων, μου ζήτησε να οργανώσουμε μια βραδιά για τον Αλεξανδρόπουλο! Λίγο πριν καταλήξουμε στη γνώριμή μας Σίνα 16 ξύπνησα από την ταραχή και το ανέλπιστο της πρότασης... Πώς τ' αδρανή συνδέονται στον άλλο κόσμο και πώς υπάρχουν ζωντανά τα πρόσωπα για να υπόσχονται συνέχεια επί της γης...

Σημειώσεις

1. Μ. Α., *Αυτά που μένουν*, σελ. 1073, μυθιστόρημα γραμμένο μεταξύ των ετών 1985-1992, πρώτη έκδοση 1994 Δελφίνι, νεώτερη 2000 Ελληνικά Γράμματα.
2. Μήτσος Αλεξανδρόπουλος, *Ο Μαγιακόφσκι, Τα εύκολα και τα δύσκολα*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2000, σ. 407.
3. σ. 34, Μ. Α., *Όσιπ Μαντελστάμ, Στην Πετρούπολη θα σμίξουμε πάλι*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Μάρτιος 2008, σελ. 184.

Ευτύχης Μπιτσάκης Δύο περιοδικά: Το Αντί και ο Πολίτης

Το Αντί ανέστειλε τη λειτουργία του. Βασική αιτία: η εξοντωτική χρηματική ποινή την οποία εισέπραξε ο γνωστός «μαικήνας» της Τέχνης, ο κύριος Β. Φρισύρας. Ελπίζουμε ότι η «αναστολή» δεν σημαίνει οριστική εξαφάνιση ενός σπουδαίου περιοδικού, που το πρώτο τεύχος του («κυκλοφόρησε») επί Χούντας, και που σε όλη τη μεταχουντική περίοδο αγωνίστηκε εναντίον της έκπτωσης της πολιτικής και του πολιτισμού. Να ελπίσουμε ότι ο παλαιός φίλος Χρίστος Παπουτσάκης και οι συνεργάτες του θα μπορέσουν να ξαναεκδόσουν το Αντί. Σ' αυτή την εποχή της οικονομικής, περιβαλλοντικής, ηθικής και πολιτισμικής εξαθλίωσης, έχουμε ανάγκη από περιοδικά όπως το Αντί.

Αυτές τις μέρες, δεύτερο και διαφορετικό θλιβερό συμβάν: ο θάνατος του Άγγελου Ελεφάντη, εκδότη του Πολίτη. Γεγονός διπλά θλιβερό: ο θάνατος ενός από τους μαχόμενους διανοούμενους της Αριστεράς, με τον οποίο προσωπικά διαφωνούσα σε βασικά θέματα, αλλά ο οποίος υπερασπίστηκε πάντα τις αξίες της Αριστεράς, ειδικά την «Εθνική Αντίσταση» από τις επιθέσεις των απόντων και των συμβιβασμένων, και που μέσω του Πολίτη συνέβαλε στην ανάπτυξη και στη διάδοση του πολιτισμού της Αριστεράς ενάντια στην κυρίαρχη χυδαιότητα του χυδαίου αστικού «υλισμού». Ελπίζουμε ότι ο Πολίτης θα συνεχίσει να υπάρχει και να συμβάλει στην σημερινή πάλη των ιδεών.

Με τον Χρίστο Παπουτσάκη και τον Άγγελο Ελεφάντη γνωριστήκαμε το 1955-56 στην νεολαία της ΕΔΑ, και ειδικά στη Σπουδάζουσα της ΕΔΑ. Ήταν μια εποχή ήττας και αντεπανάστασης, αλλά και έλλογης αισιοδοξίας για το μέλλον της ελληνικής Αριστεράς και το μέλλον του σοσιαλισμού. Ίσως η μαχητική αυτή αισιοδοξία να μην είναι άσχετη με το ότι τα δυο περιοδικά στα οποία αναφέρομαι, εκδόθηκαν από μέλη της Σπουδάζουσας εκείνης της περιόδου, για να μην αναφερθώ και στα *Σύγχρονα Θέματα* (1962) και στην *Ουτοπία* (1992).

Προσωπικά εύχομαι κουράγιο στον Χρίστο Παπουτσάκη. Όσο για τον Άγγελο Ελεφάντη, θα κρατήσω πάντα στη μνήμη μου τον αγωνιστή-διανοούμενο, που δεν δίστασε ποτέ να συγκρουστεί, που υπερασπίστηκε πάντα τις ιδέες του με πάθος, και που υπερασπίστηκε ακόμα και πολιτικές οργανώσεις με τις οποίες διαφωνούσε, όταν γινόταν στόχος αθλίων επιθέσεων.